

DADALOĞLU

gösterilmesine rağmen bunların hepsi birer tahminden ibarettir. Ancak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu söylenilir. Şairin doğum tarihi gibi ölüm tarihi de kesin olarak belli değildir. Üzerinde büyük bir çoğunlukla birleşilen 1868 yılı da tahminden öte bir değer taşımamakta, mezarının da nerede olduğu bilinmemektedir.

Dadaloğlu'nun mensup olduğu Avşar boyunun göçebelikten vazgeçmesi için çeşitli yerlere iskân edilmesi bu boyun devlete karşı tavrı almasına sebep olmuş, Avşarlar'ın sözcüsü durumunda bulunan Dadaloğlu da iskân olayına karşı çıkarak zaman zaman bunu şiirlerinde dile getirmiştir. Bu şiirlerden hareketle bazı çevreler tarafından Dadaloğlu devlete baş kaldırmış bir âsi gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Daha çok eski Türk ozanını hatırlatan Dadaloğlu'nun şiirlerinde tabii ve samimi bir söyleyiş vardır. Bugüne kadar 130 civarında şiiri tesbit edilmiş olmakla beraber bunların uzun bir hayat sürmüş olan Dadaloğlu'nun şiirlerinin tamamını teşkil etmediği sanılmaktadır. Birkaçı dışında hemen bütün şiirleri sözlü derlemeye dayanmakta, bu durum Dadaloğlu'nun birçok şiirinin kaybolduğu veya başkalarına mal edildiği ihtimalini akla getirmektedir.

Elde mevcut bütün şiirlerinde koşma, türkû, semâi, varsağı, destan gibi halk nazım şekillerini kullanan Dadaloğlu'nun manzumelerini muhteva bakımından sevdâ şiirleri, yurt güzellemleri ve kavga şiirleri olarak üçe ayırmak mümkündür. Kavga şiirlerinde Köroğlu'nun, sevdâ şiirlerinde ve yurt güzellemlerinde Karacaoğlu'nın ve Dede Korkut'un etkisi görülür. Dili kavga şiirlerinde sert ve pervasız, diğer şiirlerinde ise içli, samimi ve sadedir.

Türk halk şiirinin büyük isimlerinden Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni, Evrekli Seyrânî ve Dertli ile çağdaş olan Dadaloğlu'nun hayatında, "rüyasında gördüğü sevgiliyi aramak için" gurbete çıkış yoktur. Dadaloğlu mahallî karakterini korumasını bilmiş, bunun sonucunda Ruhsatî, Âşık Gündeşioğlu, Serdârî, Süm-mânî ve Seyrânî'yi etkilemiştir. Şehir hayatından uzak kaldığı için XIX. yüzyılın tanınmış birçok halk şairinden ayrı olarak divan şiirinden etkilenmemiştir. Şiirleri şekil bakımından devamlılık göstermediğinden pek çok eski ve yeni saz

şairinin, özellikle Cingözlü Seyyid Osman başta olmak üzere Âşık Veli, Âşık Deli Aziz ve Karacaoğlu'nın şiirleriyle karıştırılmıştır.

Dadaloğlu tam anlamıyla kabilesinin şairidir. "Biz" zamiri onda bir estetikten ziyade belirli bir zümre anlayışının ifadesidir. Şiirlerinde atasözleri ve deyimlerden faydalandığı gibi Çukurova-Toroslar yöresinde yaygın olan bazı efsanelere de telmihte bulunmuştur. Şekil olarak daha çok üç-yedi hânedan kuru-lu şiirler yanında on birli hece ölçüsünü tercih eden Dadaloğlu kafiye yönünden de fazlaca başarılı değildir. Bu durum, birçok şiirinde kafiyelerin zamanla değişmesi yanında genel olarak halk şairlerinin hemen hepsinde görülen kafiye kusurlarından kaynaklanmaktadır.

Güney Anadolu'da anlatılan halk hikâyelerinden büyük bir kısmının manzum ve mensur bölümleri derlenerek halk hikâyesi halinde düzenlenmesi Dadaloğlu'na mal edilmektedir. Ali Rıza Yalman'ın (Yalkın), bazı halk hikâyelerini onun tasnifi olarak vermesinden sonra (*Cenupta Türkmen Oymakları*, II, 53-75) pek çok araştırmacı bu fikri benimsemiştir. Ancak daha sonra yapılan araştırmalar başta "Hurşid ile Mâh Mihrî" hikâyesi olmak üzere bu hikâyelerin bir kısmının Dadaloğlu tarafından düzenlenmediği kanaatini doğrulamıştır (Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, s. 169; Saka-oğlu, *Dadaloğlu*, s. 52). Aslında pek heyecanlı ve hareketli olaylar arasında yaşayan şairin "Hurşid ile Mâh Mihrî" gibi uzun hikâyeler düzenlemesi pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca şaire mal edilen "Gâvur Kızı", "Kral Kızı", "Emmi Kızı" ve "İsâ Güzeli" gibi hikâyeler gerçek anlamda hikâye değil birer şiirin söyleniş hikâyesini anlatmaktadır. Şairin yaşadığı bölge olan Toroslar'da hikâye anlatma geleneğinin pek gelişmemiş olması ve bu yörede anlatılan hikâyelerin olay ve şiirlerini derleyerek halk hikâyesi şeklinde düzenleyen kişilerin bilinmemesi de Dadaloğlu'nun halk hikâyesi düzenlenmediği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ancak başta "Hurşid ile Mâh Mihrî" olmak üzere Dadaloğlu'nun birçok hikâyeyi nakleden iyi bir anlatıcı olduğu sanılmaktadır. Bu da anlattığı birçok hikâyenin ona mal edilmesine sebep olmuştur.

Dadaloğlu'nun hayatı, sanatı ve şiirleri üzerinde en geniş çalışmayı Saim Sakaoğlu yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA:

Cevdet, *Ma'rûzât*, s. 147; Ergun, *Türk Şairleri*, s. 1116-1117; Köprülü, *Türk Saz Şairleri* (İstanbul 1940), Ankara 1962, s. 543, 689-692; Taha Toros, *Dadaloğlu: XIX. Asır Çukurova Sazşairi*, Adana 1940; Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946, s. 141, 143, 144, 147, 152, 165-166, 167, 169; a.mlf., *Folklor ve Edebiyat: 2*, İstanbul 1982, s. 33-39; Haşim Nezihi Okay, *Dadaloğlu: Hayatı ve Değişleri*, Ankara 1959; Mahmut Işık, *Afşarlar Tarihi-Yetistirdiği Şahıslar-Folkloru*, Ankara 1963, s. 76-103; Mehmet Paşabeyoğlu, *Avşar Elimiz ve Dadaloğlu*, Kayseri 1968; Cahit Öztelli, *Üç Kahraman Şair: Köroğlu-Dadaloğlu-Kuloğlu*, İstanbul 1974, s. 145-271; a.mlf. — T. Karabey, "Dadaloğlu", *TDEA*, II, 177; Tahir Kutsi, *Dadaloğlu*, İstanbul 1974; Ali Rıza Yalman (Yalkın), *Cenupta Türkmen Oymakları* (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977, II, 53-75; Saim Sakaoğlu, *Dadaloğlu*, Ankara 1986; a.mlf. — Ali Berat Alptekin, *Dadaloğlu Bibliyografyası*, Ankara 1988; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987, s. 73-74, 78, 79, 96, 114-117; Banarlı, *RTET*, II, 853-854; Abdülkadir Karahan, "Dadaloğlu", *Eİ²* (İng.), II, 75.

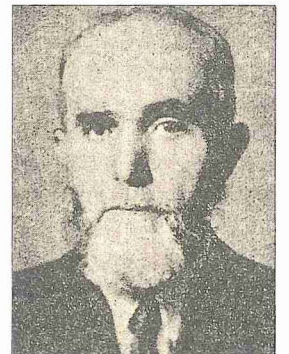
NURETTİN ALBAYRAK

DADAYLI HÂLİD BEY

(1884-1953)

Türk kumandanı ve siyaset adamı.

Kastamonu'nun Daday ilçesine bağlı Kelebek köyünde doğdu. Babası Hüseyin Bey, annesi Müderris Vehbi Efendi'nin kızı Necibe Hanım'dır. İlk tahsilini Daday'da yaptıktan sonra Kastamonu Sul-tânisi'ne girdi. 1899 yılında naklen geçtiği Kastamonu Askerî Rüşdiyesi'ni 1900'de, aynı yıl girdiği Bursa Askerî İdâdisi'ni de (İşıklar) 1903'te bitirdi. 1906'da Harbiye'den ve 1909 yılında Harp Akademi-si'nden mezun oldu. Daha sonra kurmaylık stajını yapmak üzere merkezi Şam'da bulunan Beşinci Ordu emrine verilen Hâlid Bey, 1910 yılı ortalarında Havran'da patlak veren Dürzî isyanı ve Kerek sancağında çıkan aşiretlerin ayaklanmasının bastırılmasında görev aldı. Stajdan sonra Halep Redif Fırkası kurmay baş-

Dadaylı
Hâlid Bey

kanlığına, 1913'te Bağdat'taki 13. Kolordu kurmaylığına, ardından Ankara Redif Müfettişliği kurmay başkanlığına, daha sonra da Şam'da bulunan 8. Kolordu Erkân-ı Harbiyyesi'ne tayin edildi.

Hâlid Bey, I. Dünya Savaşı'nda kordusu ile birlikte Kanal Harekâtı'na katıldı. 9 Kasım 1915 Selmânîpâk Meydan Muharebesi'nden sonra çekilen İngilizler'in takibinde ve Kütülamâre'de General Townshend'in 13.000 kişilik tümeniyle birlikte esir edilmesinde de bulundu. I. Dünya Savaşı devam ederken 1918 Temmuzunda bir heyetin başında Almanya'ya gönderildi, dönüşünde Musul'daki Altıncı Ordu kurmay başkanlığına tayin edildi.

Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra 13. Kolordu kurmay başkanlığına getirilen Hâlid Bey, mütarekenin 7. maddesine dayanarak bazı yerleri işgal eden İngilizler'in Güneydoğu Anadolu'da bir Kürt devletinin kurulmasını ve bazı vilâyetlerin Ermenistan'a katılmasını sağlamak maksadıyla, Binbaşı Nowil adında bir İngiliz ajanının o bölgeye gönderilerek aşiretleri kışkırtıp isyanlar çıkarma gayretlerine karşı bölgede başarılı çalışmalar yaptı. İstanbul hükümetinin emriyle Sivas Kongresi'nin dağıtılması için çalışan Elazığ Valisi Ali Galib'in hedefine ulaşamamasında ve Binbaşı Nowil'in kışkırtmasıyla hazırlanan Malatya olayının bastırılmasında büyük gayreti görüldü.

Millî Mücadele başladıktan sonra Aralık 1920'de Ankara'ya giderek Millî Müdafaa Vekâleti Sevkîyat ve Nakliyat Dairesi umum müdürlüğüne tayin edildi. Bu görevde bir ay kadar kaldı; ardından Bilecik mıntika kumandanlığına, kısa bir süre sonra da Demiryolları umum müdürlüğüne getirildi (6 Şubat 1921). Bu görevde iken, II. İnönü Zaferi'nin kazanılmasında büyük rol oynayan ihtiyat kuv-

vetlerinin İnönü'ye zamanında ve düzenli bir şekilde sevkini sağladı ve takdir gördü. Sakarya savaşlarında 3. Kafkas Tümen kumandanı olarak tekrar cepheye döndü. 9 Ekim 1921'de tayin edildiği Birinci Ordu kurmay başkanlığından, ordu kumandanı Ali İhsan Paşa (Sâbis) ile çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle 3 Ocak 1922 günü istifa etti ve 27 Ocak 1922'de 5. Kafkas Tümen kumandanlığına getirildi. 26 Ağustos'ta başlayan ve beş gün süren Büyük Taarruz sırasında üstün gayretleri görüldü. 2 Eylül 1922 günü yanındaki bazı komutanlarla birlikte teslim olan Yunan başkumandanı General Trikopis'i esir aldı ve bu başarısından dolayı Mustafa Kemal Paşa tarafından kutlanarak 31 Ağustos 1922'den geçerli olmak üzere Büyük Millet Meclisi hükümetince miralaylığa terfi ettirildi (3 Eylül 1922).

Nisan 1923'te tümeniyle İnegöl'de bulunduğu sırada Mustafa Kemal Paşa'dan gelen istek üzerine siyasete atılan Hâlid Bey'in seçim bölgesi olan Kastamonu'da tesbit ettiği listedeki adaylar seçildi, kendisi de 19 Temmuz 1923'te mebusatısını alarak mebus oldu. Bu tarihten itibaren fiilî askerlik hayatı sona erdi.

Hâlid Bey, Erzurum ve Sivas kongrelerinde ısrarla korunacağı yolunda kararlar alınmasına rağmen saltanatın ve hilâfetin ilga edilmesine karşı çıktı. Saltanatın kaldırılmasından sonra hilâfetin mutlaka korunması gerektiği görüşünü mecliste şiddetle savundu. Kanunun 3 Mart 1924'te kabul edilmesi üzerine aynı gün Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan istifa etti. Halk Fırkası'ndan ayrılan bir grup muhalif mebusla birlikte Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na girdi. Tahrîr-i Sükûn Kanunu'na dayanarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılması üzerine bağımsız kalan Hâlid Bey'in mebusluğu 1 Kasım 1927'de sona erdi. On üç buçuk ay açıkta kaldıktan sonra 14 Şubat 1929'da miralaylıktan emekli oldu. 30 Ağustos 1922 zaferine katılan bütün tümen kumandanları mirlivâ oldukları halde Hâlid Bey terfi ettirilmemiştir.

Soyadı kanunundan sonra Akman-sü soyadını alan Hâlid Bey'in, Misâk-ı Millî sınırları içinde müstakil bir Türkiye'nin kurulmasında önemli hizmetleri geçti. Vatanına hizmet yolunda başarılı bir asker ve samimi bir müslüman olarak yaşadı. 10 Şubat 1953'te ölen ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilen Ak-

mansü, 27 Eylül 1988'de Ankara'daki Devlet Mezarlığı'na nakledildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ziya Göğem, *Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ Akmansü*, İstanbul 1954-56, I-II; *Genel Kurmay Başkanlığı Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri* (nşr. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), Ankara 1959, s. 251-252; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1988, s. 1170; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, İstanbul 1991, IV, 177-181; Fethi Tevetoğlu, "Millî Tarih ve Trikopis'i Esir Eden Dadaylı Halid Beğ", *Orkun*, sy. 1, İstanbul 1962, s. 4-7; *ML*, I, 238; *ABr.*, XX, 535; *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, I, 282.

HÜSEYİN HİLMİ KURTULMUŞ

DAGÂTIR

(صفاطير)

Dagâtır el-Uskuf er-Rûmî
(ö. 7/628)

İslâmiyet'i kabul ettiği için
halk tarafından öldürülen
Bizans patriği.

Hz. Peygamber komşu hükümdarları İslâm'a davet ettiği sırada Bizans imparatoru Herakleios'a elçi olarak Dihye b. Halife el-Kelbî'yi göndermişti (Muharrem 7/Mayıs 628). Dihye'nin görevi, Hz. Peygamber'in mektubunu o sıralarda Kudüs'te bulunan Herakleios'a vermesi için Busrâ valisine teslim etmektir. Dihye Busrâ'ya varınca vali onu İslâm kuvvetlerinden kaçıp Suriye'ye gelen Adî b. Hâtim ile birlikte imparatora gönderdi. Adî b. Hâtim imparatora elçinin geliş sebebinin anlatıldı. Herakleios Hz. Peygamber'in mektubunu okuduktan sonra Rûmiye'de oturan yakın dostu Dagâtır'a bu konuda bir mektup yazdı. Herakleios ayrıca Kudüs'teki idarecilere de peygamber olduğunu söyleyen bu zatın kavminden o civarda oturan biri bulunursa huzuruna getirilmesini emretti. Çok geçmeden Dagâtır'ın imparatora gönderdiği cevabı mektubu geldi. İbrânîce bilen ve semavî kitapları okuyan Dagâtır Herakleios'a Hz. Muhammed'in gerçek peygamber olduğunu bildiriyordu.

Bu sırada Mekke'den bir ticaret kafillesi Ebû Süfyan'ın başkanlığında Suriye'ye gitmek üzere yola çıkmıştı. Kafilâ Gazze'ye ulaştığında imparatorun adamları onları alıp Kudüs'te imparatorun huzuruna götürdüler. Herakleios otuz kişilik ticaret kafilisini İlyâ (Kudüs) Kilisesi'nde kabul etti. Devlet erkânı ve din adamları da imparatorun etrafında sıralanmışlardı. Herakleios, Hz. Muham-

Dadaylı
Hâlid Bey
kurmay
vüzbâşı iken